

Inleiding

Hoe het verhaal begon: er was eens een volk zonder koning; ze werden geleid door richters – profetische figuren die spraken en handelden namens hun god. Als dat volk op een dag tóch om een koning vraagt wijst de richter Samuel Saul aan. Met kop en schouders steekt Saul boven anderen uit, zo wordt over hem verteld. Maar op deze rol zit hij niet te wachten. Toch begint hij voortvarend. En met zijn eerste successen in veldslagen verstommen de stemmen van de sceptici. Maar Saul verspeelt de gunst van JHWH en Samuel – hoe, dat is een intrigerend verhaal voor een andere keer – en Samuel vertelt hem dat JHWH een ander tot koning zal zalven. Saul's koningschap zal niet duren. En daar zit je dan: je wilde niet, je deed het toch, en al je goede bedoelingen ten spijt wordt het tapijt onder je vandaan getrokken. Maar... je bent er nog! Vooralsnog heb jij de macht in handen... Vandaag lezen we hoe het verder gaat.

1 Samuel 16:1-13 – De achtste

16:1 JHWH sprak tot Samuël:

Hoelang nog blijf jij rouwen om Saul?
Ik, ik heb hem verworpen als koning over Israël.
Vul je hoorn met olie en ga.
Ik stuur jou naar Isjai, de Betlehemiet,
want onder zijn zonen heb ik mij een koning gezien

2 Samuël sprak:

Hoe zou ik kunnen gaan?
Hoort Saul ervan, hij zal mij ombrengen.

JHWH sprak:

Neem in jouw hand een kalf van de runderen en zeg:
'Om het te slachten voor JHWH ben ik gekomen.'

3 Jij zult Isjai uitnodigen voor het slachtmaal
en ik zal jou doen weten wat jij moet doen:
jij zult mij zalven die ik jou zeggen zal.

4 Samuël deed wat JHWH tot hem gesproken had
en kwam in Betlehem-Broodhuis.

De oudsten van de stad kwamen hem sidderend tegemoet en zeiden:
Brengt jouw komst vrede?

Zijn ze in Bethlehem bang voor Samuel? De profeet die zo nu en dan flink van leer kan trekken als hij meent dat je op de verkeerde weg bent. Of zijn ze bang voor Saul? Als het rondzingt – dat profeet en koning gebroken hebben – en het zou vervolgens bekend worden dat de profeet in Bethlehem op zoek is naar een troonopvolger...

5 Hij – Samuel – sprak:

Vrede.
Om te slachten voor JHWH ben ik gekomen.
Heilig u en komt met mij naar het slachtmaal.

Hij heiligde Isjai en zijn zonen,
hij nodigde hen uit voor het slachtmaal.

6 En het geschiedde
toen zij binnenkwamen,
dat hij Eliav zag en sprak:

Zeker staat hier voor JHWH zijn gezalfde.
7 Maar JHWH sprak tot Samuël:
Let niet op zijn uiterlijk
en niet op zijn rijzige gestalte,
want ik heb hem verworpen.
Want het is niet wat de mens ziet,
want de mens ziet in de ogen,
maar JHWH ziet in het hart.

‘Zien’ is het werkwoord dat het hele hoofdstuk door herhaald wordt. *Wat zie je*, vraagt het verhaal? Met welke ogen kijk je? Met kop en schouders boven de mensen uit: ja, zo zien wij onze leiders graag. Dat is van alle tijden, getuige de krukjes achter menig spreekgestoelte. En ook profeten zijn daar niet immuun voor. Maar het hart – je ‘lef’ in het Hebreeuws, hoe staat het daarmee?

8 Toen riep Isjai Abinadav
en liet hem het aangezicht van Samuël voorbijgaan.
Hij sprak:
Ook deze heeft JHWH niet gekozen.
9 Isjai liet Sjamma voorbijgaan,
maar hij sprak:
Ook deze heeft JHWH niet gekozen.
10 Isjai liet zijn zeven zonen voorbijgaan,
maar Samuël sprak tot Isjai:
JHWH heeft geen van dezen gekozen.
11 Samuël sprak tot Isjai:
Zijn dit alle jongens?
Hij sprak:
De jongste is nog over
en zie, hij weidt de schapen.
Samuël sprak tot Isjai:
Stuur iemand en haal hem,
want wij zullen niet aan tafel gaan
voordat hij gekomen is.

De jongste is nog over. Het klinkt bijna schattig. De jongste, de kleinste. Maar het Hebreeuwse *katán* klinkt vooral als ‘de minste’. En zie, hij weidt ook nog de schapen. Het werk van huurlingen doet hij. David wordt in dit verhaal niet gepresenteerd als een zoon maar als een knecht. Dat hij herder is wordt vaak gelezen als een idyllische verwijzing naar hoe hij als koning zijn volk zal leiden naar grazige weiden – en meer van dat moois. En hoewel dat zeker meeklinkt is een herder in de eerste plaats uitschot. Naamloos. Zeven is in de bijbel het getal van de volheid. Zeven dagen – een hele week. Maar dan acht: de achtste hoort er niet bij. Of – positief gesteld: de achtste, die is van een totaal andere orde.

12 Hij stuurde iemand en liet hem komen.
Hij was rossig, met mooie ogen en goed om te zien.
JHWH sprak:
Sta op, zalf hem,
want deze is het.
13 Samuël nam de hoorn met olie
en zalfde hem te midden van zijn broeders.
En de geest van JHWH greep David vanaf deze dag en zo verder.
Samuël stond op en ging naar Rama.

David. Nu pas klinkt zijn naam. Rossig is hij. En het Hebreeuwse woord voor rossig – *admoni* – bevat de stam van het woord adam, mens. Mens-kleurig is hij. Typisch mens. Hij blijkt *tov* – goed – om te zien. Het uitschot wordt gezalfd.

1 Samuel 16:14-23 – Aan het hof

- 14 De geest van JHWH was van Saul geweken
en een kwade geest, vanwege JHWH, overviel hem.
- 15 De knechten van Saul zeiden hem:
Zie toch, een kwade geest van God overvalt jou.
- 16 Spreek toch, onze heer, tot jouw knechten hier voor jouw aangezicht,
dat zij iemand zoeken die goed harp kan spelen.
En het zal geschieden:
als de kwade geest van God is op jou,
zal hij spelen met zijn hand
en dat zal jou goed doen.
- 17 Saul sprak tot zijn knechten:
Zie toch voor mij uit naar iemand die goed speelt
en breng hem naar mij.
- 18 Een van de jongens antwoordde en sprak:
Hier, ik heb gezien een zoon van Isjai, de Betlehemiet,
een kenner van het spelen, weerbaar, een krijgsman,
een vaardig spreker, een man van gestalte
en JHWH is met hem.
- 19 Saul stuurde boden naar Isjai en sprak:
Stuur naar mij David, jouw zoon,
die bij de schapen is.

Er wordt weer van alles gezien... *Zie* voor mij uit naar iemand die goed speelt, zei Saul. En een van zijn knechten had wel iemand *gezien*. Niet alleen zou hij goed harp spelen. Hij zou óók nog eens een krijgsman zijn én een vaardig spreker. Hoe komt die knecht daar nou bij? Wordt David hier een kop groter gemaakt door iemand die weet wat er in Bethlehem gebeurd is? En als klap op de vuurpijl: *JHWH is met hem*. Hoe pijnlijk voor Saul. Voorvoelt de koning al dat hier die aangekondigde andere... Heeft hij wellicht in de wandelgangen... Misschien maar beter dichtbij houden, deze jongen.

- 20 Isjai nam een ezel met brood, een zak wijn en één geitenbokje.
Hij stuurde die naar Saul door de hand van David, zijn zoon.
- 21 David kwam bij Saul, hij stond voor zijn aangezicht,
hij hield zeer van hem,
hij werd zijn wapendrager.
- 22 Saul stuurde iemand naar Isjai:
David moge toch staan voor mijn aangezicht,
want hij heeft genade gevonden in mijn ogen.
- 23 En het geschiedde:
als een geest van God op Saul was,
nam David de harp,
hij speelde met zijn hand
en Saul kwam tot rust, het ging hem goed:
de kwade geest was van hem geweken.

Teistert JHWH Saul met kwade geesten? Of is het dezelfde geest van JHWH die de ene mens grijpt en leven inblaast maar het gemoed van een ander juist bezwaart? Want die geest vraagt wel lef. En niet zelden ook offers, kleine of ook heel grote. Soms lukt het mensen om die moed bij elkaar te sprokkelen. Soms zijn mensen zelfs zo overtuigd van wat moet gedaan dat ze amper stilstaan bij de offers. Maar vaak zijn we ook niet zo moedig als we zouden willen.

1 Samuel 17:1-11 – De strijdkampioen

- 1 De Filistijnen verzamelden hun legers ten oorlog,
zij verzamelden zich bij Socho dat van Juda is,
zij legerden zich tussen Socho en Azeka
in Efes Damiem.
- 2 Saul en de mannen van Israël -
toen zij zich verzameld hadden,
legerden zij zich in de Vallei van de Steeneik,
zij stelden zich op, klaar voor de strijd,
de Filistijnen tegemoet.
- 3 De Filistijnen stonden op de berg daar
en Israël, zij stonden op de berg hier,
het ravijn tussen hen in.
- 4 De man van de tussenruimte trok uit, de strijdkampioen,
uit de legerkampen van de Filistijnen -
Goliat zijn naam, uit Gat,
zijn lengte bijna drie meter.
- 5 Een koperen helm was op zijn hoofd,
met een pantser van schubben was hij bekleed,
het gewicht van het pantser was vijfduizend stukken koper;
- 6 scheenplaten van koper boven zijn voeten,
een speer van koper tussen zijn schouderbladen;
- 7 de schacht van zijn speer als een weversboom,
het lemmer van zijn speer zeshonderd stukken ijzer -
de schilddrager ging uit voor zijn aangezicht.
- 8 Hij bleef staan, hij riep de slagorden van Israël en sprak tot hen:
Waarom zijn jullie uitgetrokken in slagorde, klaar voor de strijd?
Is het niet zo dat ik de Filistijn ben
en zijn jullie niet knechten van Saul?
Kies een man uit jullie midden
en laat hem afdalen naar mij.
- 9 Als hij het kan, strijden met mij
en hij zou mij verslaan,
dan worden wij jullie knechten.
Maar als ik hem aankan en hem versla,
dan worden jullie onze knechten
en zul je ons dienen.

Zoveelhonderd kilo aan rinkelend koper en ijzer stapt in de tussenruimte, doorbreekt de patstelling. De verpersoonlijking van megalomane machtswellust. Deze Filistijn is uit op een strijd die maar op twee manieren kan eindigen: 'Wij worden jullie slaven of jullie de onze. En ach, slaven zijn jullie toch eigenlijk al. *Knechten* van Saul.' Dát is de oorlog die de Filistijnen voeren. En welke strijd voert Saul? Weet hij dat nog? Gaat het Israëls god niet juist om vrijheid? Om brood en recht en waardigheid voor allen.

- 10 De Filistijn sprak:
Ik, ik hoon deze dag de slagorden van Israël.
Geef mij een man, dat wij samen strijden.
- 11 Saul hoorde, en heel Israël, deze woorden van de Filistijn,
huiver beving hen, zij werden zeer bevreesd.

Saul en zijn mannen, ze horen de Filistijn aan ... en ze zijn verlamd van angst. Veertig dagen achter elkaar staat hij daar te schreeuwen. Veertig dagen – een bijbelse manier om te zeggen: het gaat over geschreeuw dat je je hele leven zult horen, waar je hele generatie steeds opnieuw tegen moet vechten. In de ochtend schreeuwt hij, in de avond schreeuwt hij. De godganse dag. Als je niet uitkijkt bepaalt dat geschreeuw alles.

- 16 De Filistijn trad aan in de morgen en in de avond,
hij stond op zijn post veertig dagen.

1 Samuel 17:17-37 – Ik zei toch maar wat?

- 17 Isjai sprak tot David, zijn zoon:
Neem toch voor jouw broeders een efa van deze geroosterde graankorrels
en deze tien broden
en haast je naar het legerkamp, naar je broeders.
- 18 Deze tien melkkazen zul jij brengen naar de overste over duizend.
Vraag je broeders naar hun welzijn
en neem van hen een levensteken mee terug.
- 19 Zij en Saul en alle mannen van Israël zijn in de Vallei van de Steeneik,
al strijdend tegen de Filistijnen.
- 20 David stond op, vroeg in de morgen,
hij liet de schapen bij een wachter,
hij droeg alles mee en ging,
zoals Isjai hem opgedragen had.
En toen hij kwam bij het wagenkamp,
trok het leger uit in slagorde
en hief de strijkreet aan.
- 21 Israël stelde zich op en de Filistijnen,
de ene slagorde tegenover de andere.
- 22 David gaf zijn dingen in bewaring,
hij rende naar de slagorde,
hij kwam daar en vroeg zijn broeders naar hun welzijn.
- 23 Nog sprak hij het woord met hen,
daar, de man van de tussenruimte kwam opwaarts, de strijdkampioen,
Goliat de Filistijn zijn naam, uit Gat,
uit de slagordes van de Filistijnen,
en hij sprak als eerst, eendere woorden -
David hoorde.

Saul – en al zijn mannen, zij hóorden de Filistijn en zijn zo bang dat ze veertig dagen lang niet weten hoe verder. Maar David, wat gebeurt er als h́j Goliat hoort schreeuwen?

- 24 Alle mannen van Israël, toen zij de man zagen,
vluchtten zij, weg uit zijn aangezicht,
zij werden zeer bevreesd.

- 25 De mannen van Israël zeiden:
 Hebben jullie deze man gezien, hoe hij ging, opwaarts?
 Want om Israël te honen is hij opwaarts gegaan.
 En het zal geschieden:
 de man die hem neerslaat,
 hem zal de koning verrijken met grote rijkdom,
 zijn dochter zal hij hem geven
 en het huis van zijn vader zal hij lastenvrij maken in Israël.
- 26 David sprak tot de mannen die bij hem stonden:
 Wat wordt er gedaan met de man
 die de Filistijn daar verslaat
 en de hoon zal wegnemen van Israël?
 Want wie is de Filistijn, die voorhuid,
 dat hij de slagorden hoont van de levende God?
- 27 Het volk sprak tot hem zoals eerder gesproken:
 Zo zal gedaan worden met de man die hem verslaat.
- 28 Eliav, zijn oudste broeder, hoorde hem het woord spreken tot de mannen,
 Eliav ontstak in woede tegen David en sprak:
 Waarom ben jij afgedaald
 en aan wie heb jij die paar schapen gelaten in de woestijn?
 Ik, ik ken jouw overmoed en het kwaad van jouw hart,
 want om de strijd te zien ben jij afgedaald.
- 29 David sprak:
 Wat heb ik gedaan?
 Ik zei toch maar wat?
- 30 Hij keerde zich van hem af naar een ander toe
 en sprak wat hij eerder gesproken had
 en het volk antwoordde hem met eendere woorden.

Als de eerste woorden van David hem kenschetsen, dan leren we hem kennen als iemand die wil weten wat er te winnen valt. Hij hoort iets over rijkdom, over trouwen met de dochter van de koning en geen belasting meer betalen... 'Wat zeiden jullie?? Wat gebeurt er met de man die deze onbesneden Filistijn verslaat?' Nou, zegt u het maar: horen we iemand die uit is op eigen gewin? Of spreekt hier een handige politicus die zich onmiddellijk bedenkt dat een huwelijk met de dochter van Saul zijn toekomstige koningschap wellicht wat makkelijker verteerbaar maakt? Of beluisterde u vooral een vrome verdediging van JHWH? Eliav wordt laaiend op zijn kleine broertje. 'Was toch bij die paar schapen van je gebleven.' Maar David speelt de vermoorde onschuld. En hij vraagt nog eens naar de beloning voor wie... Dat blijft niet onopgemerkt.

- 31 Ze hoorden de woorden die David sprak en zei
 en ze meldden die voor het aangezicht van Saul
 en die liet hem halen.
- 32 David sprak tot Saul:
 Laat geen mensenhart om die daar bezwijken!
 Jouw knecht zal de strijd aangaan met deze Filistijn.
- 33 Saul sprak tot David:
 Jij zult het niet kunnen,
 met deze Filistijn de strijd aangaan,
 want jij, jij bent nog een jongen
 en hij, hij is een krijgsman van jongs af aan.
- 34 David sprak tot Saul:
 Jouw knecht was voor zijn vader een herder van zijn schapen.

Kwam de leeuw of de beer
 en droeg die een lam weg uit de kudde,
 35 dan ging ik achter hem aan en sloeg hem
 en redde het uit zijn bek;
 dan stond hij op tegen mij,
 dan greep ik hem bij zijn baard,
 ik sloeg hem en doodde hem.
 36 Én de leeuw én de beer heeft jouw knecht verslagen
 en de Filistijn, deze voorhuid, zal worden als een van hen,
 want hij heeft gehoond de slagorden van de levende God.
 37 David sprak:
 JHWH die mij gered heeft
 uit de hand van de leeuw en uit de hand van de beer,
 hij, hij zal mij redden uit de hand van deze Filistijn.
 Saul sprak tot David:
 Ga, JHWH zal zijn met jou.

1 Samuel 17:38-54 – Geen zwaard in zijn hand

38 Saul bekleedde David met zijn uitrusting,
 hij gaf hem een bronzen helm op zijn hoofd,
 hij bekleedde hem met een pantser.
 39 David gordde zijn zwaard aan over zijn uitrusting
 en deed zijn best om daarin te gaan,
 want hij had het nooit geoefend.
 David sprak tot Saul:
 Ik kan niet gaan hierin,
 want ik heb het nooit geoefend.
 David trok alles weer uit.
 40 Hij nam zijn stok in zijn hand
 en hij koos zich vijf gladde stenen uit de beekvallei
 en legde die bij de herdersdingen
 die hij bij zich had,
 in de slingertas,
 zijn slinger in zijn hand.
 Zo trad hij nader tot de Filistijn.

Ga, zei Saul. En 'gaan' is een ander werkwoord dat herhaald wordt. Hoe gá jij, vraagt het verhaal? Als je hebt gehoord en gezien, en je hebt besloten dat je moet gaan; dat je je lef, je hart bij elkaar moet schrapen – hoe ga je dan? Hijs jezelf niet in een harnas dat jou niet past, dat is één manier van lezen. En dat is een les die wij ter harte kunnen nemen als we soms geharnast onze eigen gevechten leveren. Wat volgt rijmt op de mythes, fabels en sprookjes van wie niet sterk is moet slim zijn. Van onvoorziene helden die draken doden in ruil voor de hand van de prinses. Maar dan geweven in het verhaal over die god die hoort en ziet en wil bevrijden. Die wars is van oorlog om macht en knechtschap – sterker, die een koning zal maken van de jongen die het knechtschap verbeeldt.

41 Hij ging, de Filistijn, al gaande,
 hij naderde David
 samen met de man die het schild droeg voor zijn aangezicht uit.
 42 De Filistijn keek op,
 hij zag David,

hij verachtte hem,
 want hij was een jongen en rossig, mooi om te zien.

43 De Filistijn sprak tot David:
 Ben ik een hond, ik,
 dat jij, jij komt naar mij met stokken?

44 De Filistijn verwenste David bij zijn goden.
 De Filistijn sprak tot David:
 Ga naar mij,
 ik zal jouw vlees geven aan de vogels van de hemel
 en de dieren in het veld.

45 David sprak tot de Filistijn:
 Jij, jij komt naar mij met zwaard, speer en schild,
 maar ik, ik kom naar jou in de naam van JHWH der legerscharen,
 de God van de slagorden van Israël
 die jij gehoond hebt.

46 Deze dag sluit JHWH jou in mijn hand,
 ik zal jou verslaan,
 ik zal jouw hoofd afhouden,
 de lijken van het leger der Filistijnen zal ik deze dag geven
 aan de vogels van de hemel en de wilde dieren op de aarde:
 zij zullen weten, heel het land, dat er een God is voor Israël.

47 Zij zullen weten, heel deze bijeenkomst,
 dat niet met zwaard en speer JHWH bevrijdt,
 want aan JHWH is de strijd,
 hij zal jullie geven in mijn hand.

48 En het geschiedde:
 de Filistijn stond op,
 hij ging, hij kwam naderbij, David tegemoet,
 David haastte zich, hij rende naar de slagorde, de Filistijn tegemoet.

49 David stuurde zijn hand naar zijn dingen,
 hij nam een steen daaruit,
 hij slingerde,
 hij sloeg de Filistijn op zijn voorhoofd,
 de steen zonk in zijn voorhoofd
 en hij viel op zijn aangezicht ter aarde.

50 - David was sterker dan de Filistijn
 met de slinger en met de steen,
 hij sloeg de Filistijn en doodde hem -
 geen zwaard in Davids hand. -

51 David liep op hem toe,
 hij bleef staan bij de Filistijn,
 hij nam diens zwaard,
 hij trok het uit zijn schede,
 hij doodde hem,
 hij sneed daarmee zijn hoofd af.
 Toen de Filistijnen zagen dat hun held dood was,
 sloegen zij op de vlucht.

52 De mannen van Israël en Juda stonden op en hieven juichkreten aan,
 ze achtervolgden de Filistijnen
 tot waar je komt in Gat en bij de poorten van Ekron.
 De doorboorden van de Filistijnen vielen op de weg
 van Sjaärajiem tot aan Gat en tot aan Ekron.

- 53 De zonen van Israël keerden
van het jagen achter de Filistijnen aan
en zij plunderden hun legerkamp.
- 54 David nam het hoofd van de Filistijn
en bracht het naar Jeruzalem.
Zijn wapens legde hij in zijn tent.

Epiloog

De draak is verslagen. Dat zag elk kind aankomen natuurlijk. Gedood door die mooie jongen met de slinger, die het pantser en het zwaard van Saul weigerde omdat hij dáár niet in kon gáán. En zo bevraagt dit verhaal zonder twijfel onze wereld van wapenwedlopen en rinkelend machtsvertoon. Maar wacht even. David blijft nog even staan, pakt het zwaard van de Filistijn en snijdt daar zijn hoofd mee af. En hij laat het zwaard vervolgens niet liggen maar hij legt het in zijn tent. Voor het eerst in dit verhaal gaat het opeens ook over de mannen van Israël én Juda. Gezamenlijk achtervolgen ze het verbijsterde Filistijnse leger. Hier kijken we stiekem vooruit naar de kóning David, die in het vervolg van het verhaal Israël en Juda zal verenigen en Jeruzalem zal veroveren op de Jebusieten om dat tot zijn hoofdstad te maken. Zo ver is het nog niet, maar de schrijvers trakteren ons op een preview van volgende afleveringen... In die afleveringen zal David niet schromen het zwaard te hanteren. En zo is dit een uiterst realistisch verhaal: David is geen heilige. De wereld is weerbarstig. En elke mens, elke samenleving komt voor duivelse dilemma's te staan, waarbij we steeds moeten bedenken hoe we moeten gáán. Is er echt geen andere weg dan die van bewapenen en hard tegen hard? Welke kansen zien we over het hoofd om zachte krachten te laten werken?

En wat maken we op uit het verhaal dat nummer acht wordt gezalfd. Op zijn minst kun je erin lezen dat we nieuw begin in ongedachte hoek moeten zoeken. Dat we anders moeten leren kijken, ons scherp bewust van onze neiging om geïntimideerd te raken door (of zelfs op te kijken naar) groot, sterk en luid. In die nummer acht wordt – met de woorden van de theoloog Thomas Naastepad – het uitschot tot norm verheven. Hoe zou onze samenleving eruitzien als wij dat zouden doen? Als we zouden leren om steeds opnieuw te kijken vanuit het perspectief van wie aan het kortste eind trekken en dat als uitgangspunt zouden nemen voor ons handelen.

Tot slot: in tijden dat we bezorgd zijn om de wereld, kunnen we elkaar inspireren om moedig te zijn? Om op te staan tegen hol geschreeuw en brute machtswellust, en te vertrouwen op dat visioen van die wereld anders én op onszelf – dat wij op onze plek en met wat wij in handen hebben wel degelijk een verschil kunnen maken. Dat het zo mag zijn.